

Doc. dr. sc. Senaid Hadžić

HRVATSKO KULTURNO DRUŠTVO "NAPREDAK" NA PRIJELAZU 19. U 20. STOLJEĆE I NJEGOVO DJELOVANJE U TUZLANSKOM KRAJU

Od svoga je osnutka Hrvatsko kulturno društvo "Napredak" vršilo različite aktivnosti, bilo kulturne: stipendiranje učenika i studenata, pomoć učenicima koji su se opredijelili za obrtničke ili trgovačke škole, potpora, osnivanje konvikta, izdavanje različitih izdanja, od kalendara, božićnih i uskrasnih knjiga, pa sve do knjiga književnog, povijesnog i drugog sadržaja, bilodruštvene: proširenje suradnje s drugim kulturno-prosvjetnim društvima. O tome je napisano više monografija, članaka i rasprava. Posebno su mjesto u djelatnostima "Napretka" imale zabave. I o njima je pisano, više o onima u Sarajevu, a manje u podružnicama, čije je širenje bilo prioritarno. Njih je pred Drugi svjetski rat (1939. g.) bilo oko stotinu pedeset. U ovome radu dati su podaci o osnivanju i djelovanju podružnice u Kreki.

Nekoliko napomena o osnivanju Hrvatskih kulturno-potpornih društava

Kulturno-prosvjetna aktivnost, stanovništva Bosne i Hercegovine, na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće, nastala je i odvijala se kao rezultat društvenih, političkih i privrednih promjena, koje su u vezi s dolaskom i uspostavljanjem austrougarske uprave na tim prostorima. Počeci takvog vida djelovanja vezani su za inicijativu pojedinaca i grupa u okviru pjevačkih društava i čitaonica, da bi se vremenom prešlo na osnivanje humanitarnih, sportskih i kulturno-prosvjetnih društava, među kojima treba posebno istaknuti: "Gajret", "Prosvjetu", "Napredak" i "La benevolenciju".

Hrvatsko kulturno-potporno društvo "Napredak" nastalo je iz potrebe za školovanjem narodne inteligencije, poticanjem obrazovanja obrtničko-trgovačkoga pomlatka hrvatskog stanovništva, koji bi u što kraćem roku preuzeo u svoje ruke važnije položaje i postao vođom hrvatskog naroda, na putu ekonomskog i kulturnog podizanja, te općenito iz potrebe promicanja

hrvatske kulturne baštine. Takva nastojanja nalagala su osnivanje (utemeljenje) društva, koje bi svoje aktivnosti usmjerilo u tom pravcu.

Kako su u to vrijeme u Bosni i Hercegovini postojala dva žarišta navedenih nastojanja, tako se i ideja za utemeljenjem društva, kod bosansko-hercegovačkih Hrvata, javila 1897. godine, istovremeno, u Mostaru i Sarajevu,¹ a do izražaja je došla 1902. godine. Nakon prvih inicijativa i dugotrajnih priprema u Mostaru je 14. rujna 1902. godine osnovano "Hrvatsko potporno društvo za potrebne đake srednjih i visokih škola iz Bosne i Hercegovine", a 11. studenog iste godine u Sarajevu je osnovano "Hrvatsko društvo za namještanje djece u zanate i trgovinu". Datum utemeljenja društva u Mostaru za povjesničare nije sporan. Međutim, kada je u pitanju osnivanje društva u Sarajevu spominju se tri datuma: 9., 11. i 12. studeni.²

Nije teško pogoditi razloge zbog kojih su Mostarci dali prednost društvu za potpomaganje đaka, a Sarajlije društvu za namještanje zanatlija. Hercegovina je, osim u Mostaru, imala vrlo mali broj hrvatskih građana koji su po zanimanju bili obrtnici i trgovci, jer je imala razmjerno vrlo malo varošica i varoši. Ukoliko ih je i bilo, bili su vrlo dobro situirani, pa su za sebe mogli odvojiti potreban broj obrtničko-trgovačkog pomlatka. Bosna je, naprotiv, imala veliki broj varoši i varošica, a u njima je bilo prilično utjecajno hrvatsko obrtničko i trgovačko stanovništvo. S druge strane, Sarajevo kao sjedište austrougarske pokrajine, dobilo je vrlo rano srednje škole, dok su Mostarci morali slati djecu u sarajevske škole. Ovdje je potrebno navesti još jedan razlog. Naime, radi se o tome da je u navedeno vrijeme, krajem 19. i početkom 20. stoljeća, kulturno-prosvjetno, a posebice književno djelovanje Hrvata, bilo znatno intenzivnije u Mostaru nego u Sarajevu.

Nakon višegodišnjeg pregovaranja o ujedinjenju ta dva društva, do fuzije je došlo 9. lipnja 1907. godine na III. glavnoj skupštini "Napretka". Prije definitivnog ujedinjenja u Mostaru je održana V. redovna godišnja skupština Središnjeg odbora hrvatskog potpornog društva koja se, uz ostalo,

¹ Ideju za osnivanje društva u Sarajevu prvi je pokrenuo dr. Tugomir Alaupović s Dušanom Plavšiće i Đurom Višnjicem, dok su u Mostaru ideju o osnivanju društva pokrenuli fra. Radoslav Glavaš, profesor Leo Lamnicki i Martin Čule. Vidi šire: Antun Odić, "Kratka povijest Napretka", *Napredak*, Glasilo Hrvatskog kulturnog društva "Napredak" u Sarajevu, br. 5, Sarajevo 1926., str. 68.

² Konsultiraj: Tomislav Išek, *Mjesto i uloga HKD Napredak u kulturnom životu Hrvata Bosne i Hercegovine (1902.-1918.)*, Sarajevo 2002., str. 33. i 38. (dalje: T. Išek, *Mjesto i uloga HKD Napredak*). Od istog autora vidi: "O utemeljenju i početku rada HKPD Napredak", *Napredak – Hrvatski narodni kalendar za 1993. godinu*, Sarajevo 1992., str. 75.-92.; Isti, "O osnutku i početku rada HKPD Napredak", *Prilozi Contributions*, god. XXV, br. 27, (1991.), Sarajevo 1994., str. 49.-60.; Isti, "Zabave – oblik opće kulturno-društvene djelatnosti HKPD Napredak", *Urbano biće Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1996., str. 103.-112.

posebice bavila fuzijom s "Napretkom" u Sarajevu. Na skupštini su došli do izražaja različiti stavovi o uvjetima provedbe te fuzije. Jedni su zahtijevali da se potporno društvo pretvori u glavnu podružnicu "Napretka" za Hercegovinu i da zadrži sav imetak, drugi su bili odlučno protiv fuzije, dok su treći imali slične stavove kao i prvi, s tom razlikom što su smatrali da sav imetak treba pripasti ujedinjenom društvu. Na kraju je prvi prijedlog dobio jednoglasnu podršku i na tim je temeljima došlo do ujedinjenja društava iz Mostara i Sarajeva.³

Osnovni cilj ujedinjenja ta dva društva bio je zajednički rad na stvaranju domaće hrvatske inteligencije, odnosno pomaganje učenicima u srednjim školama, studentima na sveučilištima, te školovanje obrtnika i trgovaca. Osim Bosne i Hercegovine, gdje su djelovale brojne podružnice, "Napredak" je svoju djelatnost proširio na prostore: Hrvatske, Dalmacije i Slavonije.⁴ Briga za kulturno uzdizanje mladih Hrvata, ali i drugih darovitih učenika Bosne i Hercegovine, stipendiranja učenika i obrtnika na stručnim, srednjim i visokim školama bio je prioritet u radu "Napretka", ali nisu se zapostavljala ni druga pitanja kao što su: smještaj učenika u đачke domove, otvaranje knjižnica i biblioteka, izdavanje znanstvene i stručne literature, organiziranje zabava i drugo.

Od svoga osnutka do 1. travnja 1949. godine, kada je došlo do privremenog ukidanja društva, "Napredak" je nekoliko puta mijenjao naziv, s tim što mu je svrha uvijek ostala ista: obavljati misiju na planu kulturnog jačanja hrvatskog naroda. Postojala su određena razdoblja u kojima je aktivnost društva stagnirala (Prvi svjetski rat, Drugi svjetski rat), ali se i u tim teškim vremenima uprava sastajala kako u Sarajevu, tako i u pojedinim podružnicama. Svoj je rad "Napredak" nastavio 1990. godine, nakon što je s povijesne scene nestalo sustava koji je bio pod kontrolom Saveza komunista Jugosla-

³ Antun Odić, "Kratka povijest Napretka", *Napredak*, Glasilo HKD Napredak u Sarajevu, br. 7-8, Sarajevo 1927., str. 98.-99.; T. Išek, *Mjesto i uloga HKD Napredak*, str. 49.; Hrvoje Šapina, *Stoljetnica Napretka*, Sarajevo 2002., str. 301.-308. (dalje: H. Šapina, *Stoljetnica Napretka*.)

⁴ Krunoslava Lovrenović-Zeba, "Kratki historijat HKPD Napredak i osnivanje podružnice Napredak u Zagrebu", *Glasnik arhiva i DAR BiH*, god. XXXIII/1994-1995, Sarajevo 1994./95., str. 97.-104. Autor na str. 97. navodi: (...) nešto kasnije "Napredak" osniva podružnice u Hrvatskoj, Sloveniji i Dalmaciji (...); Isti, "Osnivanje povjereništva i podružnica HKD Napredak u Dalmaciji", *Glasnik arhiva i DAR BiH*, god. XXXIV/1996.-1997., Sarajevo 1997., str. 113.-138. (na str. 114. stoji: (...) podružnica i povjereništava i u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji (...)). Od istog autora na jednom mjestu stoji Slovenija, a na drugom Slavonija. Pretpostavljam da je u pitanju greška prilikom kucanja s obzirom na činjenicu da u Napretkovom istoimenom glasilu, br. 14, Sarajevo 1927., na str. 190. Antun Odić između ostaloga piše i ovo: (...) da je Napredak svoje djelovanje proširio prvo na Hrvatsku i Slavoniju, a zatim na Dalmaciju (...).

vije.

Rezultati su stoljetne misije "Napretka", zaista, vrijedni spomena, te ćemo ovom prilikom navesti neke. Samo u vremenu od utemeljenja do 1945. godine podijeljene su 4.724 stipendije, a učenicima preko 5.000 potpora. Od osnutka do školske 1914./15. godine "Napredak" je pomogao 862 djece u namještanju u obrte i trgovine. Konvikt "Kralja Tomislava" u Sarajevu u vremenu od 1920. do 1942. godine prihvatio je 2.943 pitomca. Rezultat je *Napretkovih* aktivnosti na polju stipendiranja, podupiranja i namještanja u obrte pomoć, na razne načine, za školovanje preko 16.000 mladih.⁵

Osim već naznačenoga "Napredak" je dao značajan doprinos i na polju kulturno prosvjetnog rada izdavanjem mjesečnog glasila za društvena pitanja "Napredak", zatim "Napretkovog kalendara", "Napretkove božićne knjige", "Napretkove uskrсне knjige" i drugih izdanja različitoga sadržaja. Također treba istaknuti značaj Društva na polju suzbijanja nepismenosti putem tečajeva, otvaranja knjižnica i brige za pisanu riječ, kao i organiziranje glazbenih priredbi i zabava koje su u razdoblju između dva svjetska rata bile jedno od najposjećenijih mjesta. Zabavama se željelo priuštiti članstvu zadovoljstvo druženja, uz kvalitetan zabavni program, a ujedno ostvariti prihode koji su pomagali realizaciji *Napretkovih* osnovnih zadaća. Takav oblik kulturne i društvene djelatnosti došao je do izražaja i u podružnici Hrvatskog kulturnog društva "Napredak" u Kreki.

Osnivanje podružnice u Tuzli i Kreki

Nakon ujedinjenja mostarskog i sarajevskog potpornog društva, a zbog sve izraženije potrebe stipendiranja nadarenih učenika i studenata, i tuzlanska podružnica mostarskog društva uzela je ime HKD "Napredak", a sva imovina prethodnog društva prešla je na "Napredak". Kao datum početka rada podružnice u Tuzli uzima se 19. studeni 1905. godine.⁶ Prvi je predsjednik bio prof. Kosta Urumović. Među najznačajnijim djelatnostima, *Napretkove* podružnice u Tuzli, bilo je stipendiranje darovitih studenata i učenika. Između ostalih, *Napretkovi* stipendisti bili su: Ismet Mujezinović, Franjo Leder, Kristijan Kreković i drugi, koji se s pravom ubrajaju u najznačajnija imena kulturnog i društvenog života Tuzle.⁷

⁵ H. Šapina, *Stoljetnica Napretka*, str. 301.-308.

⁶ Istoga dana osnovane su *Napretkove* podružnice u Zenici, Jajcu i Bosanskom Šamcu. Miroslav Petrović, "HKD Napredak – Podružnica Tuzla", *Zbornik radova: Stoljeće HKD Napredak Tuzla*, Tuzla 2008., str. 15.

⁷ Sead Selimović, "Oblici financiranja Hrvatskog kulturnog društva Napredak u Tuzli od 1919. do 1929. godine", *Zbornik radova: Stoljeće HKD Napredak Tuzla*, Tuzla 2008., str. 72.

Od osnivanja do izbijanja Prvog svjetskog rata podružnica je u Tuzli razvila zapažene aktivnosti, što je kao rezultat imalo kontinuirano povećanje broja članova. To je rezultiralo učestalim akcijama za skupljanje priloga, većom efikasnošću rada članova uprave, te uvećanjem fondova materijalnih sredstava potrebnih za stipendiranje učenika. S tim ciljem "Napredak" je od svoga osnivanja organizirao zabave. Prva zabava organizirana je već 1906. godine i imala je zadovoljavajući uspjeh, jer je značajan dio prikupljenih sredstava upotrijebljen za stipendiranje učenika.

Međutim, početkom Prvog svjetskog rata dolazi do zastoja u radu "Napretka" u Tuzli, što poradi samih ratnih okolnosti, ali i iz organizacijskih razloga. U to vrijeme po gradu se proširila vijest da će se "Napredak" ujediniti sa srpskim društvom "Prosvjeta". Da bi opovrgnuli te vijesti, dio članova "Napretka" tražio je od Središnjeg odbora u Sarajevu da to javno negira u listu "Jugoslavija". Također, na sastanku održanom 9. ožujka 1919. godine izabran je privremeni odbor koji su sačinjavali: fra Anđeo Anđelović, župnik, kao predsjednik i Ivan Migić, školski upravitelj, kao dopredsjednik.⁸ Time je obnovljen rad Napretkove podružnice u Tuzli.

Do osnivanja podružnice Hrvatskog kulturnog društva "Napredak" u Kreki došlo je u vrijeme burnih društvenih previranja u tadašnjoj zajedničkoj državi Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.⁹ Kulminacija složenih političkih, nacionalnih, a prije svega socijalnih prilika bilo je izbijanje Husinske bune, upravo u Kreki.¹⁰ Bez obzira na prilike u zemlji, a u skladu s nastojanjima da se djelatnost Hrvatskog prosvjetnog i kulturnog društva "Napredak" proširi na cijeli teritorij Bosne i Hercegovine, ali i izvan njenih granica, u Kreki je 26. kolovoza 1920. godine održana Utemeljiteljska skupština sa samo jednom točkom dnevnog reda: osnutkom podružnice. Time je osnovana "Podružnica Hrvatskog prosvjetnog i kulturnog društva Napredak u Kreki" (dalje: Podružnica u Kreki) i izabran odbor od sedam članova.¹¹

⁸ Arhiv Bosne i Hercegovine Sarajevo (dalje: A BiH), fond Hrvatsko prosvjetno i kulturno društvo "Napredak" (dalje: fond: Napredak), kutija 6, dok. br. 1. Podružnica hrvatskog prosvjetnog i kulturnog društva "Napredak" u Tuzli - Središnjoj upravi "Napredak" Sarajevo, 9. ožujka 1920.

⁹ Zajednička država južnoslavenskih naroda nastala je 1. prosinca 1918. godine proglašenjem ujedinjenja kraljevine Srbije sa Državom Slovenaca, Hrvata i Srba od strane regenta Aleksandra Karađorđevića u "jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca".

¹⁰ O događanjima vezanim za izbijanje Husinske bune šire vidi – u: Božo Madžar, *Generalni štrajk rudara Bosne i Hercegovine i Husinska buna 1920*, drugo izdanje, Tuzla 1984.; Grupa autora, *Tuzla u radničkom pokretu*, knj. 1, Tuzla 1979.

¹¹ Odbor su sačinjavali slijedeći članovi: Odić Ante, predsjednik; Kušec Fran, tajnik; Kovačević Stjepan, blagajnik; Tibold Dragutin i revizor; Seppe Ivan, II. revizor; Holinka Roman i Kutrovac Stjepan, zamjenici. A BiH, fond: *Napredak*, kutija 3, dok. br. 701.

U vrijeme osnivanja, Podružnica u Kreki je imala oko 60 članova sa četiri utemeljitelja,¹² od kojih je Ivan Groznik položio odmah 400 kruna. O osnivanju podružnice obaviještena je Središnja uprava "Napredka" u Sarajevu od koje se tražilo da pošalje: "*pravila, te ostale potrebne knjige kao i par kuverata, ako su diplome gotove izvolite nam poslati da je napomenutom (utemeljitelju Ivanu Grozniku – op. S. H.) izdamo*".¹³ U svom odgovoru Središnja uprava iz Sarajeva izražava zadovoljstvo osnivanjem podružnice, pozdravlja suradnike novog odbora i članove te želi što intenzivniji rad oko upisivanja članova, ubiranja članarine i milodara, te održavanja zabava i sijela. Istovremeno obavještavaju podružnicu da im šalju 550 komada novih *Napretkovih* biljega sa slikama konvikta.¹⁴ Broj članova podružnice u Kreki za manje od mjesec dana povećao se na 70, a broj utemeljitelja na šest. Neki od njih su odmah uplatili određene priloge, dok su drugi isto namjeravali učiniti sljedećom prigodom.¹⁵

U okviru svojih aktivnosti Podružnica u Kreki je 8. rujna 1920. godine organizirala zabavu u korist siromašne, krečanske, školske mladeži. Od prikupljenih sredstava sa zabave uplaćeno je u korist "*Napretkovog konvikta*" u Sarajevu 1.000 kruna.¹⁶ Tako je ta *Napretkova* podružnica održala svoju prvu zabavu i započela jedan od značajnih oblika kulturne djelatnosti. Iz go-

Podružnica hrvatskog prosvjetnog i kulturnog društva "Napredak" Kreka - Središnjoj upravi "Napredak" Sarajevo, 27. kolovoza 1920.

¹² Članovi "Napretka" u početnim godinama djelovanja razvrstavali su se u tri skupine, prema visini novčanih doprinosa: dobrotvori, utemeljitelji i podupirući članovi. U kasnijim godinama za utemeljitelje se češće koristi izraz doživotni član, a podupirući članovi se nazivaju redovni. Kao nove kategorije članova pojavljuju se počasnici članovi, zakladnici i veliki dobrotvori. O *Napretkovom* članstvu u vezi sa naznačenom podjelom šire vidu: T. Išek, *Mjesto i uloga HKD Napredak*, str. 77.-81.

¹³ A BiH, fond: *Napredak*, kutija 3, dok. br. 701. Podružnica hrvatskog prosvjetnog i kulturnog društva "Napredak" Kreka - Središnjoj upravi "Napredak" Sarajevo, akt br. 2 od 27. kolovoza 1920.

¹⁴ Radi se o konviktu "Kralj Tomislav" u Sarajevu koji je otvoren 20. lipnja 1920. godine, a radio je neprekidno do 1942. godine. Središnjica navodi da je potrošila milijun i dvjesto tisuća kruna, te da je još četiristo tisuća kruna u dugu.

¹⁵ Priloge su uplatili sljedeći članovi: dr. Xerxes Klučenko, direktor solane – 649 kruna; Florian Strauss, građevinski poduzetnik - 650 kruna; Valentin Stroilli, građevinski poduzetnik - 651 kruna; Ivan Groznik, građevinski poduzetnik - 652 krune. Za uplatu su se javili: ing. Dragutin Tibold, rudarski nadpovjerenik koji je namjeravao dati 653 krune i Stefica Grubešić, namjesnica solara – 644 krune. A BiH, fond: *Napredak*, kutija 3, dok. br. 861. Podružnica Hrvatskog prosvjetnog i kulturnog društva "Napredak" u Kreki - Središnjoj upravi "Napredak" Sarajevo, akt br. 10 od 14. rujna 1920.

¹⁶ A BiH, fond: *Napredak*, kutija 3, dok. br. 861. Podružnica Hrvatskog prosvjetnog i kulturnog društva "Napredak" u Kreki - Središnjoj upravi "Napredak" Sarajevo, akt br. 10 od 14. rujna 1920.

dine u godinu zabave su bile sve posjećenije, organiziranije, a materijalni uspjeh jedno od najznačajnijih vrela prihoda. Po broju posjetilaca, ostvarenom prihodu i organizaciji posebno se izdvaja zabava koju je Podružnica u Kreki organizirala prvi dan katoličkog Uskrsa, 4. travnja 1926. godine.

Kulturna i društvena djelatnost podružnice Kreka

Pogrešno bi bilo tumačiti, ali i shvatiti, da su zabave organizirane samo radi materijalne koriste. One su bile značajna stavka, često isticana i cijenjena, a prikupljena su sredstva bila poticaj za većinu ostalih, nimalo manje značajnih, segmenata cjelokupne društvene djelatnosti "Napretka".¹⁷ Međutim, zabave su bile prilika, a u "Napretku" su radili na tome, proširenja suradnje s ostalim kulturno-prosvjetnim društvima. One su bile značajne i zbog toga što su polučivale moralni uspjeh, poticale na aktivnost i angažman kako pojedinih članova tako i simpatizera "Napretka". Rezultati su, dakle, bili višestruki.

Ideja organiziranja zabave u *Napretkovoj* podružnici u Kreki pojavila se na izvanrednoj, Glavnoj godišnjoj skupštini, koja je održana 30. siječnja 1926. godine. Na Skupštini kojoj je prisustvovalo 42 od ukupno 70 članova, između ostaloga, razriješen je dužnosti stari odbor (kojemu se pripisuje najveća krivica zbog dotadašnjih slabih rezultata u radu podružnice), a izabran novi.¹⁸ Jedan od zaključaka Skupštine bio je taj da se tajnik zaduži da napiše pismo "*kojim će se pozvati sva gg. činovnici i namještenici direkcije drž.(avnog) rudnika u Kreki i Bukinjama, direkcije drž.(avnog) solara u Kreki i Siminhanu, da stupe u članstvo Napretka podružnice u Kreki*", te da

¹⁷ Financijski efekt zabave ilustrirat ćemo jednim primjerom. U razdoblju od 1919./20. do 1926./27. godine zabave su "Napretku" donosile redom po godinama: 1919./20. kruna 130.187.97; 1920./21. kruna 477.435.60; 1921./22. kruna 637.050.18; 1922./23. kruna 1.084.667.30; 1923./24. Din. 432.607.36; 1924./25. Din. 293.599.91; 1925./26. 235.681.74; 1926./27. Din. 274.451.97. Ukupno u navedenom razdoblju ostvaren je prihod od kruna 2.329.341.11 i din. 1.246.340.98. Antun Odić, "Kratka povijest Napretka", *Napredak*, br. 1, Sarajevo 1928, str. 6.-7. Međutim, ostvarena dobit na zabavama bila je samo dodatni izvor prihoda jer "u razdoblju od 1906. do 1943. godine članarine su bile najvažniji izvor prihoda". Lovrenović-Zeba Krunoslava, Kovačević Matko, Kristić Slobodan, Šapina Hrvoje, Štimac Vera (priredili), *Arhiv Napretka – Analitički inventar*, Zagreb-Sarajevo 2003., str. 11.

¹⁸ U novi su Odbor ušli: Ivan Seppe, predsjednik, Josip Barbarić, potpredsjednik, Ahmed Basara, tajnik, Andrija Vidačković, blagajnik, Mato Vučijević, Marko Banfić, Anto Odić, Milan Sertić, Pavao Premužić, Blaško Maričević, odbornici, Viktor Rebhan, Luka Mandić, revizori. A BiH, fond: *Napredak*, dok. br. 7304. Zapisnik sa izvanredne glavne godišnje skupštine "Napretka" u Kreki od 30. siječnja 1926. godine.

se održi " što skorije zabava u Kreki, a najkasnije do Uskrsa".¹⁹ U vrijeme priprema za navedenu svečanost, Podružnica u Kreki je imala 125 članova i to: 24 prvog reda, 18 drugog reda i 83 člana trećeg reda.²⁰

U okružnici što ju je Podružnica u Kreki poslala činovnicima i namještenicima: direkcije Državnog rudnika u Kreki i Bukinjama, Solara u Kreki, Siminhanu i Trnovcu, Tvornice sode u Lukavcu, te Tvornice špirita u Kreki, kojom ih poziva da postanu članovi ove podružnice, obavještava da je članarina počevši od 1. siječnja 1926. godine 6 din. za članove I. reda, 4 din. za članove II. reda i 2 din. za članove III. reda.²¹ Tako su i neslužbeno započele pripreme za nadolazeću zabavu, jer će navedeni privredni subjekti, ali i pojedinci pomoći podružnici u materijalnom i moralnom pogledu. Službene pripreme započele su nakon II. redovne odborske sjednice koja je održana 20. veljače 1926. godine.²² Na sjednici je izabran zabavni odbor pred kojim su bili višestruki i zahtjevni poslovi i obaveze u pripremi zabave.²³

Izabrani odbor je održao svoju konstituirajuću sjednicu 28. veljače 1926. godine na kojoj je podijelio rad u šest sekcija.²⁴ Zabavni je odbor održavao redovno svake nedjelje odborske sjednice. Na II. sjednici zabavnog odbora (5. ožujka 1926. godine) izvršen je izbor komada, podijeljene uloge, ustanovljen program zabave, određeno vrijeme održavanja proba i dr. Željelo se i namjeravalo da zabava bude

¹⁹ A BiH, fond: *Napredak*, dok. br. 7304. Zapisnik s izvanredne glavne godišnje skupštine "Napretka" u Kreki od 30. siječnja 1926. godine.

²⁰ A BiH, fond: *Napredak*, dok. br. 7304. Podružnica Hrvatskog kulturnog društva "Napredak" Kreka - Središnjoj upravi "Napretka" u Sarajevu, akt br. 10 od 19. veljače 1926. godine; A BiH, fond: *Napredak*, kutija 4, dok. br. 1415. Zapisnik sa II. redovite odborske sjednice Podružnice "Napretka" u Kreki, od 20. veljače 1926. godine.

²¹ A BiH, fond: *Napredak*, dok. br. 7304. Podružnica Hrvatskog prosvjetnog i kulturnog društva "Napredak" u Kreki, Okružnica, akt br. 5/26, bez datuma.

²² Odborska sjednici je radila prema slijedećem dnevnom redu: 1. Izbor zabavnog odbora, 2. Program sijela i izbor mjesta, 3. Tekući poslovi. A BiH, fond: *Napredak*, kutija 4, dok. br. 1415. Zapisnik s II. redovite odborske sjednice Podružnice "Napredka" u Kreki, od 20. veljače 1926. godine.

²³ U zabavni su odbor izabrani: Elza Barbarić, Karolina Odić, Mica Premužić, Ljubica Pajunić, Nada Bajić, Seppe Mimica, Katica Poljko, Mara Kovačević, Francika Sulnaić, Mato Vučijević, Ivo Franković, Josip Vikić, Stjepan Haister, Lavoslav Bela, Mustafa Kurbašić, Avdo Hadžiahmetović, Adalbert Fischer, Mici Hogge, Mici Suknaić, Jelisava Odić, Kristina Bajer, te svi članovi odbora podružnice. A BiH, fond: *Napredak*, kutija 4, dok. br. 1415. Zapisnik s II. redovite odborske sjednice Podružnice "Napretka" u Kreki, od 20. veljače 1926. godine.

²⁴ Sekcije po kojima je rađeno bile su slijedeće: 1. diletantska sekcija; 2. blagajna; 3. tombola; 4. biffé, kupiti i prodavati na zabavi; 5. doček gostiju i 6. garderoba. A BiH, fond: *Napredak*, kutija 4, dok. br. 1415. Zapisnik sa II redovite odborske sjednice Podružnice "Napredka" u Kreki, od 20. veljače 1926. godine.

"(...) što je moguće svečanija i sjajnija i da nadkrili svojom priredbom sve do sada ove sezone priređene zabave ne samo u Kreki, nego i u Tuzli, (...) jer će se na njoj najbolje manifestirati plemenita misao i humani cilj Napretka uopće, a klonuli duh njezinih članova oživiti će, (...) i pošto će se na zabavi prikazivati osim drugog programa još i jedan od boljih i za današnje prilike podesnijih narodni igrokaz (...)".²⁵

Međutim, vremena da se usklade želje i mogućnosti s realnim bilo je veoma malo, a potencijali su bili nedostatni, te je zatražena pomoć u savjetima i uputama od Središnje uprave "Napretka" u Sarajevu, jer se nastojalo priredbom i zabavnim programom postići materijalni i moralni uspjeh, a u isto vrijeme zainteresirati posjetioce zabave za "Napredak" uopće. Od Središnje se uprave, između ostaloga, tražilo da: *"pošalje zgodan komad za ovu svrhu, ne obazirući se pri tome od koliko lica se sastoji komad, (...) nego samo da je komad zgodan i zabavan i da odgovara kako svrhi, tako i današnjim prilikama"*.²⁶ Podružnica se obavezala naći glumce oba spola, koliko ih bude potrebno, s obzirom da je u Kreki djelovala glumačka sekcija, osnovana 4. travnja 1923. godine. Tada je usvojen i Pravilnik u kome se ističe da je sekcija osnovana:

"(...) s ciljem da podiže glumačku umjetnost vježbajući i učeći se glumiti u svrhu održavanja predstava, deklamacija i slično, (...) da će služiti kao glavni temelj i vrelo prihoda u svrhu proširenja i provođenja programa društva, (...) da sekcija mora da uvijek stoji u tijesnoj vezi sa društvenim odborom i pjevačkim zborom, koji zajedno određuju program pojedinih zabava na kojima društvo bude sudjelovalo ili iste davalo (...)".²⁷

Zabava je bila i prilika da se dođe do dodatnih izvora prihoda, te je podružnica tražila od Središnje uprave u Sarajevu da joj se pošalje određeni broj kalendara, znački, papira za cigarete, žigica sl. Tražena pomoć nije izostala tako da je iz Sarajeva u Kreku "Napredak" poslao 20 komada kalendara "Napredak-Radiša" za 1926. godinu, 80 komada znački o proslavi i uspomeni 1000 godina Hrvatskog Kraljevstva, 300 kuverata, a preporučio je da se

²⁵ A BiH, fond: *Napredak*, kutija 4, dok. br. 1415. Zapisnik s II. redovite odborske sjednice Podružnice "Napretka" u Kreki, od 20. veljače 1926. godine.

²⁶ A BiH, fond: *Napredak*, kutija 4, dok. br. 1415. Podružnica "Napredak" u Kreki - Središnjoj upravi "Napredak" Sarajevu, akt br. 17/926, bez datuma.

²⁷ A BiH, fond: *Napredak*, dok. br. 2167. Pravilnik Diletantske sekcije društva "Napredak" u Kreki.

na zabavi upriliči rasprodaja *Napretkovih* tombola, te da se u cilju što bolje materijalne koristi formira poseban odbor koji bi posjetio obitelji i zamolio ih za što obilniji prilog. Upućen je i savjet da se priloži uplaćuju prije ili poslije zabave podružnici, a ne na blagajni u Kreki, gdje se priređuje zabava, "*jer bi se u tom slučaju priloži smatrali kao prihod zabave, te od njih plati određen postotak poreznom uredu*". Istovremeno obavještavaju da ne mogu poslati traženi komad.²⁸

Malo osloncem na Središnju upravu u Sarajevu, a više na vlastite potencijale, mogućnosti i htijenje, zabava je održana prvog dana katoličkog Uskrsa, u nedjelju 4. travnja 1926. godine. Prva točka programa bila je pozdravni govor tajnika podružnice Ahmeta Basare. Drugi dio sačinjavao je kazališni komad "Amanet" Marka Milinovića, drama iz bosanskog života u tri čina. U Trećem dijelu bila je planirana tombola, ali nije izvedena.

Svoj pozdravni govor Basara je započeo o strancima koji nakon posjete ovim prostorima opisuju svoje dojmove i pišu o ljepotama i romantičnosti *naših krajeva*, visokim gorama i čestim šumama, brzopletim rijekama i plodnim ravnicama, narodnim popijevkama i sevdalinkama, plemenitosti duše i dobroti srca *naših naroda*, lijepim narodnim običajima i tradicijama, šarolikoj narodnoj nošnji i lijepim djevojkama, zdravim i stasitim momcima, tako lijepo i zanosno kao da pišu o svojoj domovini, što "*vabi suzu radosnicu na oko svakom čestitom sinu ove lijepe zemlje*". Zatim ustvrđuje:

*"(...) da mi kod očiju ne vidimo te ljepote, i da smo kod tog silnog bogatstva puki siromasi. Žedni ljepote idemo u tuđe krajeve da se naužijemo (nauživamo), a kod bogatstva idemo daleko preko oceana tražiti nad pogačom kruha". Basara takav odnos pravda neprosvijećenošću, ne kulturi i velikom broju nepismenih "pa ne umijemo da iskoristimo niti te ljepote, a niti tog bogatstva."*²⁹

Dalje nastavlja s govorom kako pojedinci ne mogu učiniti mnogo ni u kom smislu zbog čega su se "*čestiti sinovi uz pomoć svih narodnih slojeva udružili i tako su Vam nastala kulturno-prosvjetna društva (...) Napredak, Prosvjeta i Gajret (...)*". Uz uobičajenu zahvalnost svima koji su pomogli da zabava bude organizirana i dobro posjećena svoj govor završava riječima: "*(...) živio naš Napredak, naša Prosvjeta i naš Gajret*".³⁰ Iz navedenog

²⁸ A BiH, fond: *Napredak*, kutija 4, dok. br. 1415. Središnja uprava "Napredak" Sarajevo -Podružnici "Napredak" u Kreki, 1. ožujka 1926. godine.

²⁹ A BiH, fond: *Napredak*, kutija 4, dok. br. 1596. Podružnica Hrvatskog društva "Napredak" Kreka - Središnjoj upravi "Napredak" Sarajevo. Izvještaj o zabavi, akt br. 48/26, od 14. travnja 1926.

³⁰ Isto.

govora se, između ostaloga, da zaključiti da je zabava bila dobra prilika da "Napredak" proširi suradnju i s ostalim kulturno-prosvjetnim društvima. U drugom dijelu zabave glumci su izveli komad tako sjajno da je opće mišljenje da dugo nije bilo u Kreki, a ni u Tuzli zabave, na kojoj su glumci, neprofesionalci tako precizno izveli svoje uloge. Ostvareni je utisak bio iznad svakog očekivanja.³¹

Ostale su sekcije, kao i glazba, također, izvele svoj dio programa na potpuno zadovoljstvo prisutnih. Posjeta je bila iznad svih očekivanja jer su zabavu posjetili:

"(...) svi slojevi, svi staleži, sve vjere i sva plemena i nacije u tolikoj mjeri, da prostorije kasinske (rudarska kasina) nijesu bile u stanju primiti sve što je bilo došlo na zabavu, akoprem (iako) te prostorije slove kao najveće u Kreki."³²

Kako se navodi u Izvještaju "*moralni uspjeh ove zabave nije lako riječima prikazati, trebalo je prisustvovati na zabavi, pa da se vidi pravi i istinski moralni uspjeh*".³³ Na kraju zabave Podružnica je priredila večeru za svoje glumce, članove zabavnog i odbora podružnice koja je bila "*skromna i vrlo jeftina*".

Iz podataka s kojima raspoložemo nije moguće utvrditi da li su ostala kulturno-prosvjetna društva sudjelovala u samoj organizaciji zabave, ali je ona polučila rezultate i zbog činjenice da je, bez obzira na svekoliku podijeljenost, vjersku, političku i nacionalnu, na jednom mjestu okupila pripadnike različitih naroda koji su, ako ništa drugo, bar za vrijeme trajanja zabave ostavili po strani pripadnost po vjerskoj, političkoj ili nacionalnoj osnovi.

Osim moralnih, zabava je polučila i veoma dobre materijalne rezultate bez obzira na sveopću krizu.³⁴ Ukupni je ostvareni prihod na zabavi bio 6.009,45 din. Čisti je prihod iznosio 3.787,91 din.³⁵ Od toga iznosa uplaćeno

³¹ Isto.

³² Isto.

³³ Isto.

³⁴ Od kolikog značaja su prihodi za sveukupnu "Napretkovu" djelatnost, prije svih pomoć đacima, visokoškolicima i naučnicima u obrtu, govori činjenica da su evidentirani najmanji prihodi i o njima se vodila precizna evidencija.

³⁵ Izvori prihoda bili su: od ulaznica 2.490 din.; dobrovoljni prilozima na kasi 733.04 din.; ostali dobrovoljni prilozima 1780 din.; koriondoli 478.25 din.; biffe 434.50 din.; garderoba 93.75 din. Rashodi sa zabave iznosili su 2.221.54 din. Od toga na porez otpada 530.04 din.; glazbu 810 din.; papir za biffe 40.50 din.; frizera 100 din.; razno 271.50 din.; poslužga 60 din.; špenagle za garderobu 10 din.; večera diletantima 269.50 din.; tamburaški pribor 30 din.; reprezentacija 100 din. A BiH, fond: *Napredak*, kutija 4, dok. br. 1596. Zapisnik sa redovite sjednice Podružnice Napredak u Kreki od 11. travnja 1926. godine.

je 1 000 din. Središnjoj upravi "Napretka" u Sarajevu, a ostatak je knjižen kao saldo naknade za potrebe podružnice.³⁶

Rezultate zabave od 4. travnja 1926. godine sumirala je Podružnica u Kreki na svojoj redovnoj odborskoj sjednici održanoj 11. travnja 1926. godine. Organizatori zabave nisu zaboravili ni one koji su svojim priložima pomogli, te su na razne adrese uputili pismene zahvale preporučujući se i nadalje.³⁷ Time su aktivnosti u vezi s organizacijom, realizacijom i završetkom zabave bile završene, a "Napredak" i njegova podružnica u Kreki ostvarili su svoje svekolike ciljeve kako u materijalnom, tako i u moralnom, društvenom i drugom pogledu.

Zaključak

Hrvatsko kulturno društvo "Napredak" najprije je osnovano u Mostaru pod imenom "Hrvatsko potporno društvo za potrebne đake srednjih i visokih škola iz Bosne i Hercegovine", a potom i u Sarajevu kao "Hrvatsko društvo za namještanje djece u zanate i trgovinu", iste 1902. godine. Nakon višegodišnjeg pregovaranja o ujedinjenju do fuzije tih dvaju društva službeno je došlo 1907. godine. Osnovna je svrha utemeljenja bila: stipendiranje učenika i studenata, pomaganje u namještanju djece u zanate i trgovinu i potpora učenicima. Vremenom su se aktivnosti proširile na kulturno-prosvjetni rad, izdavačku djelatnost, ali i permanentno širenje mreže podružnica i povjereništava u Bosni i Hercegovini, ali i izvan njenih granica.

Jedna od *Napretkovih* podružnica bila je i ona u Tuzli, osnovana 19. studenog 1905. godine, te Kreki, osnovana 26. kolovoza 1920. godine. Podružnica u Kreki u početku je brojala oko 60 članova, s tim što se taj broj često mijenjao. Početkom 1926. godine ta podružnica je imala 125 članova. Financirala se donacijama članova, simpatizera i prijatelja, članarinama, prodajom raznih proizvoda s logom "Napretka" i na druge načine, a značajan izvor prihoda donosile su i zabave. Jednu od zabava "koja je nadmašila sve dotadašnje kako u Kreki, tako i u Tuzli" organizirala je podružnica u Kreki

³⁶ A BiH, fond: *Napredak*, kutija 4, dok. br. 1596. Podružnica Hrvatskog društva "Napredak" Kreka. Platežni nalog za Blagajnu iste podružnice od 13. travnja 1926. godine.

³⁷ Organizatori zabave su se zahvalili, između ostalih, slijedećim subjektima i pojedincima: Tvornici žeste u Kreki (darovala 500 din.); Prvoj bosanskoj Solvay tvornici Lukavac (darovala 1000 din.); upravniku Državnog rudokopa Kreka Rudolfu Krenu (za mnogovrsne usluge); direktoru državnog rudnika Kreka Savi Štekoviću (doživotni član); Zvonimiru Dojčanskom (za mnogovrsne usluge); Dioničkoj pivari Tuzla (darovala 200 din.); upravniku Državnog rudokopa Kreka Vojislavu Vukanoviću (za mnogovrsne usluge).

1926. godine, uz pomoć Središnjice "Napretka" iz Sarajeva, prije svega u savjetima. Bio je to, za ovu podružnicu, najznačajniji događaj u toj godini koji je imao veliki moralni značaj i društvenu korist, jer su se na zabavi okupili "*svi slojevi, sve vjere i sva plemena*", bez obzira na političke, vjerske i nacionalne razlike, a polučio je i neočekivane materijalne rezultate. To je bio novi poticaj da Hrvatsko kulturno društvo "Napredak" i njegove podružnice nastave različite kulturne i društvene aktivnosti.

CROATIAN CULTURAL ASSOCIATION NAPREDAK BETWEEN 19th AND 20th CENTURY AND IT'S ACTIVITY IN THE REGION OF TUZLA

Summary

Founded in Mostar as "Croatian supportive association for high school and university students in Bosnia and Herzegovina" in 1902, Croatian Cultural association "Napredak" was established in Sarajevo the same year as "Croatian association for helping children attend craft and trade schools. In 1907, after some years of hard negotiations, these two associations officially fused into one. The elementary purpose of this integration was to provide scholarships for pupils and students, to help in ascribing children to craft and trade schools and support students in general. As the time went by, the activities extended into the field of culture and education, publishing and the permanent expansion of suborganizations and representing offices not only in Bosnia and Herzegovina but also outside it's borders.

The suborganization in Kreka was one of those smaller associations within "Napredak", founded in August 26, 1920. At the beginning, the organization counted close to 60 members, but that number was oscillating very frequently. The organization in Kreka supported itself by donations, memberships, selling various products with "Napredak" trademark and many other ways. One of the noticeable incomes certainly was organising entertainments for everyone. In 1926, supported by the central organisation from Sarajevo which assisted with useful advices, suborganisation in Kreka organised one of the parties "which came out better than any other in Tuzla". That was the most important event in that year with noticeable social and moral connotations. The event gathered "all layers of society, all religions and tribes" together with no political, religious or national differences, and produced unacceptable material benefits for Kreka organisation. That was a new initial for Croatian Cultural Association "Napredak" and its suborganisations to continue with the spectrum of cultural and social activities.

POVIJESNI ZBORNIK
godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe
br. 4, Osijek, 2009.

Nakladnik:

Odsjek za povijest – Filozofski fakultet Osijek
Udruga povjesničara Slavonije i Baranje

Za nakladnika:

Prof. dr. sc. Ivan Balta, predstojnik Odsjeka za povijest

Uredništvo:

Prof. dr. sc. Pavo Živković, Filozofski fakultet u Osijeku
Prof. dr. sc. Ivan Balta, Filozofski fakultet u Osijeku
Doc. dr. sc. Boško Marijan, Filozofski fakultet u Osijeku
Prof. dr. sc. Mithad Kozličić, Sveučilište u Zadru
Prof. dr. fra. Marko Karamatić, Franjevačka teologija Sarajevo
Prof. dr. sc. Azem Kožar, Filozofski fakultet u Tuzli
Prof. dr. sc. Márta Font, Bölcsészettudományi Kar Pécs
Prof. dr. sc. Marta Dobrotková, Filozofická fakulta v Trnave

Glavni i odgovorni urednik:

Prof. dr. sc. Pavo Živković

Tajnik uredništva:

Dr. sc. Zlatko Đukić

Lektor i korektor:

Valentina Zovko, prof.

Računalna obrada i prijelom:

Ivan Nećak

Prijevod sažetaka na engleski:

Valentina Zovko, prof.

Tisak:

Tiskara Soldo, Vukovar

Naklada: 300 primjeraka